

Görkemli Bir Mekân Olarak Roma Evi Bahçesi

Çilga RESULOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, , Atılım Üniv., Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fak., İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Böl., cilga.resuloglu@atilim.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, tarihsel ve mimari bakış açısıyla Roma evi bahçesinin mekânsal oluşumunu incelemektir. Pompeii'nin, eşsiz ve iyi korunmuş bir dokuya sahip olması sebebi ile buradaki ev bahçelerinden yola çıkılmıştır. Pompeii'deki evlerin bahçelerinin mekânsal oluşumu, dönemin günlük yaşamı ve kullanılan tasarım elemanları aracılığı ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, Roma evi bahçesi; girişler, yollar, duvarlar, su elemanları, bitkiler, bahçe mobilyaları, süslemeler ve aydınlatmalar başlıkları altında ele alınmıştır. Çalışmada, Roma evi bahçesinin en ifadelî örneklerinden biri olan Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçesi, görkemli bir dış mekân olarak evin içiyle güçlü ilişkiler kuran ve kendi kimliği ile de var olabilen bir mekân olarak incelenmiştir. Bu çerçevede, kullanılan tasarım elemanları aracılığı ile Roma evi bahçesi için genel anlamda yapılmış olan tarihsel ve mimari okuma Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçesi özelinde gerçekleştirilmiştir. Dış mekânı etkili bir biçimde kullanıp tasarım elemanları ile mekânın kalitesini arttırarak yeni bir yaşam alanı oluşturulmuştur. Bu sayede, Roma evi bahçesindeki günlük yaşam ve mekân organizasyonu hakkında çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roma evi bahçesi, mekân organizasyonu, tasarım eleman(lar)ı, günlük yaşam.

Garden of the Roman House as a Splendid Place

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the spatial formation of the garden of the Roman house from a historical and architectural perspective. Pompeii, was chosen as a site to analyze the gardens of the Roman house, which has a unique and well-preserved texture. The spatial formation of the gardens of the houses in Pompeii is tried to be understood through the daily life of the period and the design elements used. In this context, the garden of the Roman house was investigated under these headings; entrances, walkways, walls, water elements, plants, garden furniture, ornaments and lighting. In this study, the garden of Loreius Tiburtinius House, which is one of the most expressive examples of the Roman house garden, is examined as a magnificent outdoor place which establishes strong relations with the interior of the house (domus) and can exist with its own identity. In this context, the historical and architectural reading made for the garden of the Roman house by means of the design elements for the garden of Loreius Tiburtinius House. The outdoor place was utilized effectively by using the design elements in a rational and aesthetic manner so that a new qualified and defined living place has been created. In this way, inferences are made about the daily life and place organization about the garden of the Roman house.

Keywords: Garden of the Roman House, space organization, design element(s), daily life.

GİRİŞ

MÖ üçüncü yüzyılda, etrafına yerleştirilen odalarla güçlü bir ilişki içinde olan bahçe Roma evinin odağı olmuştur. (Laurence, 1994) Evin yapısını büyük ölçüde değiştiren bahçe tasarımı, Roma evi düzenleme biçimi için en temel mekânlardan biri haline gelmiştir.

Roma evi bahçesi, ev mimarisinin gelişmesine katkıda bulunmuş ve şekillenmesini sağlamıştır.

Hortus, Roma'daki en eski bahçe türüdür ve evin arkasında yer almıştır. Ekili yeşilliklerin bulunduğu bir atmosfere atıfta bulunan Yunan hortuslarından türemiştir. (Farrar, 1996) MÖ üçüncü yüzyıldan sonra ise, tablinumun (Antik Roma evlerinde üç yönden kapalı, ön cephesi avluya bakan, ana girişten en uzak peristilin yanındaki büyük, açık oda) (URL 1.) arkasına yerleştirilmiş sütunlu bir bahçe olarak peristil bahçe (sütunlarla çevrili ve evin birçok odasının açıldığı avlu) (URL 2.) tasarlanmıştır. (Şekil 1) Peristil bir bahçeye sahip olmak, Roma evlerinde ortak bir özellik olmuştur. Zarif ve zengin bir evde üç ya da dört tane peristil bahçe bulunabiliyordu. Romalılar, bahçelerini Hellenistik dönemde, Doğu'yu fethedip Yunan yerli kültürüyle buluşturduktan sonra, eski bahçelerden veya daha önceki Roma atriyum evlerinin arka bahçesinden daha geniş ve daha ayrıntılı olan sütunlu portiklerle süslemeye başlamışlardır. (Dwyer, 1991)

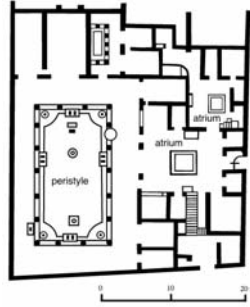

Şekil 1. Peristil bahçe-Vettii Evi (URL 6.)

Roma'nın Doğu'ya genişlemesinden sonra inşa edilen evler, lüks Helenistik peristil evlerinin etkisini yansıtmıştır. Bu evler, eski İtalyan atriyumun arkasına Hellenistik tip peristil eklenerek yapılmıştır. (Clarke, 1991) Peristil bahçe veya bahçelerin eklenmesiyle evin genişlemesi önemli bir yenilikti. Evin arkasındaki eski bahçeyi (hortus) etkilemiş olan Roma peristili atriyumun yerini almamıştır. Ancak, eğlence alanı olarak daha elverişli hale getirmiştir. Dwyer'e (1991) göre, atriyum, ikinci yüzyıldan kalma evlerin çoğunda tespit edilmiştir, ancak bunlar, tasarımın ana mekânını oluşturan büyük peristillere bağlıdır. Böylece, birçok aristokrat bitişik mülkü alarak evlerine peristil bahçeleri eklemiş olsalar da atriyumun orijinal özelliklerine bağlı kalmışlardır. Roma evlerinde, peristil bahçeler, etrafındaki odalara manzara (vista) oluşturmak için de ideal bir mekân yaratmışlardır. Davet ve ziyafet salonları gibi peristil bahçelerin etrafındaki odalardan manzaralar oluşturmak önemli bir hale gelmiştir. (Clarke, 1991). Özellikle, bahçenin görsel anlamda çekici ve zevk veren bir mekân olarak ele alınmasından sonra iç mekân tasarımının da bahçe ile ilişkisinin önemi artmıştır. Evin bir peyzaj içinde ifade edilmesi ve odaların manzaraları, bazı mimari unsurlar ve özel tasarım ilkeleri kullanılarak evin sahipleri tarafından vurgulanmıştır.

Evin mimarisi, bazı durumlarda, genellikle odak olan bahçeye geçiş oluşturmak için yönlendirilmiştir. Peristile bakan geniş kabul salonlarından ayrıcalıklı manzaralar oluşturulmuştur. (Morley ve James, 1992) Ancak, benzer mimari düzenlemelerine rağmen, tüm Roma bahçeleri aynı tasarım ilkelerine ve kullanımına göre planlanmamıştır. Bu bakımdan, Roma bahçeleri üç kategori altında sınıflandırılabilir: Resmi (formal), ticari ve karma kullanımlı bahçeler. (Lawson, 1950) Bazı Roma evleri, sahiplerinin bahçelerinden para kazanmalarını sağlayan sebze tarlalarından ve meyve bahçelerinden oluşmuş ve ticari üretim yapan daha büyük peristillere sahiptirler. Bu bahçeler, evi, estetik açıdan da süslemişlerdir. Aynı zamanda ev tüketimi için yiyecek üretmek amaçlı da kullanılmış olabilecekleri düşünülmüştür. (Bergmann, 2002) Peristil bahçeler, genellikle yiyecek üretmek için ekilmiştir. Dolayısıyla, resmi ve ticari bahçe türleri

arasında net bir ayırım olmamıştır. Roma evlerinin çoğunda yeni düzenlenmiş bahçeler, giriş yolunda başlayan manzarayı genişletmek için mümkün olduğunca evin ana eksenine ve arka tarafına yerleştirilmiştir. Su, heykel ve mobilyaların büyüklükleri, tasarımları, işlevleri, bitkilendirilmesi ve kullanımları bakımından farklı olmalarına rağmen, bahçeler aynı sembolik özelliğe duyulan ihtiyacı karşılamaya hizmet etmişlerdir. (Lawson, 1950) Bu durum, iç mekân içerisinde alınan ehlileşmiş bir doğa olarak da yorumlanabilir. İki, üç ya da dört tarafta uzanan ve portiklerle kuşatılmış peristiller, aslında gökyüzüne tamamen açık alanlar mekânlar oluşturmuşlardır. (Şekil 2)

Şekil 2. Peristil bahçe planı-Vettii evi (URL. 6)

Romalılar, evlerinde yeşili kullanmaya çok önem vermişlerdir. Evdeki peristiller genellikle merkezlerinde, çiçekler, çalılar, ağaçlar ve alçak kutu çitleri kullanılarak tasarlanmıştır. (Zanker: 1998) Böylece, Roma evinin en önemli mekânlarından biri olan bahçe, yaşanabilecek bir mekân oluşturmuştur. Heykeller, fiskiyeler gibi su elemanları ile de cazibe noktaları yaratılmıştır. Bu bahçeler, sahibinin zenginliğini gösteren ve boş zamanların ritüellerini barındıran yeni mekânsal odaklar haline gelmiştir. (Zanker, 1998) Bahçelerde mekân tanımlayan eklemlenmeler bu açıdan önem kazanmıştır. Farrar (1996), İtalyan peristil evinin gelişmiş türünde, tercih edilen formun dört revakla çevrili bir bahçe olduğunu belirtmiştir. Bu çok kullanılan bir tür haline gelmiştir. Yer yetersiz kaldığında taklit edilmiştir. Bu gibi durumlarda, bir veya iki portiko yerleştirilmiş ve bahçenin geri kalan duvarları, sahte peristilin tamamlanması için uygulanan sıva veya boyalı sütunlarla süslenmiştir. Örneğin, Campania'da bir resmin boyanmasıyla küçük bir bahçenin daha büyük görünmesi sık karşılaşılan bir uygulama haline gelmiştir. (Zanker, 1998) Ressamın fırça etkisinin yarattığı yanılsama ile hayal ettikleri bahçenin görüntüsüne sahip olabilmişlerdir. Bu tür tablolarla, bir çitin arkasında çiçek açan çalılar ve ağaçlar bollukta yetişmiş gibi görünmüş ve büyük heykel ve fiskiyelerin çizilmiş, mekânı keyif verici bir hale getirmiştir. Bu bölgedeki evlerin bahçesinde gerçek boyutlarındaki hayvanların tabloları bulunmuştur. Ev sahibinin isteği doğrultusunda, ressam bahçenin duvarına yalnızca çeşmeler, ağaçlar, kuşlar ve çiçekler değil, aynı zamanda vahşi hayvanların dolıştığı doğal manzaralar da çizmiştir. (Zanker,1998) Bu bağlamda, duvarı, mekânsal bir eklemlenme yapmak için düzlem olarak kullandıkları söylenebilir. (Şekil 3)

Şekil 3. Duvar resmi-Livia villası (URL 7.)

Ender bir uygulama olarak, gömme bahçe (sunken garden), Roma evinde zemin düzenlemesinin bir örneğiydi. Evin iki seviyesi arasında geçiş alanı olarak işlev gördüğü düşünülmüştür. Bu tür bahçelere bir merdivenle çıkılmış ve genellikle bahçe seviyesinden yükseltilmiş portiklerle çevrilmiştir. Jashemski (1993a) gömme bahçe, fazladan bir alan yaratarak, dikey derinliği arttırmış ve mekânı zenginleştirmiştir. Böylece, evde farklı bir atmosfer oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Romalılar, Yunan peristilini, atriyumunu eve adapte ettiklerinde bahçeye dönüştürmüşlerdir. Peristili, Klasik ve Hellenistik evlerde olduğu gibi parke taşı, çimento veya mozaik döşemeden yapamamışlardır. Jashemski'ye (1979) göre, Romalılar peristil avluyu Hellenistik evlerde bulunan avlulardan farklı olarak bir yaşam ve nefes alma yerine dönüştürmüşlerdir. Bahçe, hem evi büyütmek için bir araç hem de açık alandan çevredeki odalar için bir ışık kaynağı olarak görülmüştür. Ayrıca, bahçe ve gölgeli portikoları, temiz hava ve manzaradan yararlanmanın mümkün olduğu yeni yaşam alanları da sağlamıştır. (Cornell ve Lomas, 1995).

Merkezi bir iç bahçe olarak kabul edilen peristil, vahşi doğanın evcilleşmiş hali olarak düşünülebilir. Romalılar, bahçelerinde, vahşi ya da evcil, doğaya için düzen yaratmayı tercih etmişlerdir. Roma bahçeleri çok sayıda mimari unsur içermiştir. Girişler, yollar, duvarlar, su elemanları, bitkiler, bahçe mobilyaları, aydınlatmalar, süslemeler Roma bahçesinin mekânsal karakterinin ipuçlarını vermiştir.

ROMA BAHÇESİNDE MEKÂN TANIMLAYICI ELEMANLAR

Bahçe, hem görsel hem de fiziksel anlamda evin bitiş noktasına yerleştirilmiştir. Duvarlar ve portikolu terası ile tanımlanmış dikdörtgen bir açık alandır. Dikey düzlemleri, duvarları, iç mekânı tamamen dışarıyla ve etrafta kalanlarla ayırmıştır. Böyle bir örgütlenmede, görkemli bahçeden dış alana olan tek fiziksel bağlantı kapı olmuştur.

Giriş ve Yollar

Bahçe düzenlemesinde işlevsel tasarım elemanları olarak yollar kullanılmıştır. Mimari ve dekoratif unsurların birleşmesiyle Roma evi bahçesi başlı başına bir mekâna dönüşmüştür. Bahçe sadece bakmak için değil, aynı zamanda yürümek için de bir mekân olarak kabul edildiğinden, insan hareketini bahçe sınırları içinde tasarlanmış bir şekilde düzenlemek için yollar kullanılmıştır. Yollar, toprağın dokusundaki ve rengindeki değişiklik nedeniyle arkeolojik kazılarda sıklıkla görünür hale gelmiştir. Bu sayede, yollar, kolayca tespit edilebilmiştir. Yollar, zemin yüzeyinde düzlemler yaratmış ve bahçe sınırları içindeki algıya ve mekâna katkıda bulunmuştur. (Jashemski, 1993b)

Duvarlar

Roma bahçelerinde mekân tanımlayan duvarlar, dikey düzlemsel tasarım elemanları, kullanılmıştır. Bunlardan biri, yüksek yağma duvarlardır. Peristil bahçeler, genellikle dikey sınır yüzeylerle yani duvarlarla sınırlandırılmıştır. Renkli düzlemler oluşturan büyük bahçe duvarları mekâna sanatsal açıdan katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca, bu duvarlar izinsiz girişlere engel olma amaçlı da kullanılmışlardır. Nişlerin yerleştirilmesi için yüzeyde çöküntülü yüzeyler tasarlanmıştır. (Jashemski, 1993b) Kullanılan malzemelerin yardımıyla farklı bir düzlemsel etki yaratılmıştır.

Diğer bir dikey düzlemsel tasarım elemanı ise Roma bahçelerinde kullanılan çitlerdir. Bazen sütunların arasına bir çit yerleştirilmiş, bazen de sütunların dış yüzeyine tutturulmuştur. Daha büyük bahçelerde, çitler farklı bölgeleri ayırmak veya tasarım amaçlı kullanılmıştır. (Farrar, 2000) Bahçenin sınırları içerisinde dikey alt düzlemler oluşturup tanımlı alanların yaratılmasına ve estetik anlamda da mekânın kalitesinin artmasına yardımcı olmuştur.

Su Elemanları

Augustus zamanında bir su kemerinin Pompeii'ye getirilmesi Pompeii'deki bahçelerin görünümünü büyük ölçüde değiştirmiştir. Ev sahipleri, zenginliklerini göstermek için

havuzları ve çeşmeleri kullanılmıştır. Roma evinde su kullanımı, yüksek sosyal statü ve zenginlik sembolü haline dönüşmüştür. (Jashemski, 1993a) Havuz, peristilin ve evin zenginliğini vurgulayan bahçe tasarımında bir tür odak noktası haline gelmiştir. Ancak, her bahçenin temel özelliği değildi, çünkü birçok evde havuz yoktu. Bazılarında ise havuz ikincildi veya bahçedeki diğer tasarım elemanlarıyla birleştirilmiştir. Havuzları yerleştirmek için taban düzleminde çöküntülü yüzeyler hazırlanmıştır. Havuzların çoğu küçük ve sığdı ve bu nedenle bahçede ekim için daha fazla yer kalmıştır. Bununla birlikte, daha fazla su bulunması, Roma bahçe tasarımında balık havuzlarının ve süs havuzlarının olması moda olmuştur. Ayrıca, Farrar (2000, 69), süs havuzlarının iç yüzeyinin bazı durumlarda boyalı su geçirmez bir sıva ile kaplanmış olduğunu ve sağlıklı bir görüntü algılaması ve aynı zamanda iyi bir yansıma algılaması için mavi renkte boyandığını belirtmiştir. Bazı havuzlar, boyanmış balıkların ve mavi bir arka plana karşı yüzen su canlılarının izlerini göstermiş, böylece gerçek su kaynaklarını ve deniz hayvanlarını taklit ettiği düşünülmüştür.

Roma bahçelerinde kullanılan diğer bir su ögesi ise çeşmelerdi. Özel banyosu olmayan evlerde suyun temel kullanımı, bahçelerdeki havuz ve çeşmelerden sağlanmıştır. Anderson (1990), süslü çeşmelerin çoğunun sokağın girişine doğru olduğunu, yoldan geçenler tarafından görülmek üzere yerleştirildiklerini belirtmiştir. Bahçelerde, çeşmelerin arkalarında fon olarak, diğer bir deyişle, çeşmeyi ön plana çıkarmak için bazen duvar kullanılmıştır.

Pompeii'nin son yıllarında gösterişli mozaik çeşmeler popüler olmuştur. Boru suyu alamayan bahçelerde fiskiye veya havuz kullanılmamıştır. Bir taraftan, meyve veren ve gölge yapan ağaçlarla eski peyzaj uygulamaları yapılmış, diğer taraftan, çok miktarda su kullanılmıştır. Bu durum ise, evin sahibinin servetini göstermeye hizmet etmiştir. (Jashemski, 1993a) Boru suyu pahalıydı ve sadece Roma evlerinde bir fayda değil, aynı zamanda lüks olarak tarif edilmiş dekoratif bir eleman olarak kullanılmıştır.

Bitkiler

Roma bahçesindeki tasarım yaklaşımı hakkında bitki tasarımı bilgi vermiştir. Pompeii bahçeleri çoğunlukla yaprak dökmeyen bitkilere sahip olmuştur. Bu durumda, yıl boyunca yeşil dokunun kalmasına olanak vermiştir. Büyük gölge ağaçları sayesinde peristil de portiko gibi günün en sıcak zamanlarında bile rahat kullanılabilecek hale gelmiştir. Büyük gölge ağaçları, genellikle peristin köşelerine ya da merkeze yerleştirilmiştir. Farrar (1996), Cumhuriyet Dönemi Romalıların ve erken İmparatorluğun pratik bir yapıya sahip olduğunu, bu nedenle de bahçede yetiştirdikleri bitkilerin genellikle belirli bir amaca hizmet eden bitkiler olduğunu belirtmiştir.

Kısa boylardaki bitkilendirme, Pompeii'nin sonraki dönemlerinde daha önce kullanılan gölgeli ağaçların yerini almıştır. Bahçelerde gölge yaratmak için perdeler daha popüler olmaya başlamıştır. MS 79'da kent yıkılana kadar Pompeii'deki birçok ev eski tip bitkilendirme düzenini tercih etmiştir. Resmi (formal) bahçe tasarımı ise daha geometrik bir organizasyona sahip olmuştur. İster kısa ister uzun olsun, ağaçların gövdeleri, sütunlar gibi dikey çizgisel tasarım öğeleri olarak tasarlanmıştır. (Farrar: 1996) Bahçedeki mekânı tanımlamak ve evin simetrik organizasyonunu kontrol etmek için kullanılmış olabilecekleri tahmin edilmiştir.

Jashemski'ye (1993b) göre, en eski resmi mimari bahçe tasarımı Augustan dönemine dayanmaktadır. Bu, su kemerinin Pompeii'ye gelmesiyle aynı dönemdir. Böylece, resmi bahçeleri düzenlemek ve dikim planlarını zenginleştirmek için bol su temin edilebilmiştir. Daha önce, minimum su gerektiren bitkilerin tercih edilmesi gerekiyordu, zaten bu bitkiler de yalnızca toprağa kök salıncaya kadar suya ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle, Roma peristil bahçelerinin, daha önce serbestçe dikilen şemalardan daha resmi (formal) olarak düzenlenmiş olanlarına kadar bir değişime uğradığını görmek mümkündür. Bununla birlikte, eski ve yeni ekim alışkanlıklarında değişiklik oldukça yavaş olmuştur.

Yıllarca büyüyen ve yaşı arttıkça verimliliği artan bir ağacı kesmek zor olduğundan eski tip mütevazı bahçeler birçok evde görülmeye devam etmiştir.

Bahçe Mobilyaları

Masa ve oturma birimleri gibi taşınabilir mobilyalar da bahçelerde ziyaretçiler geldikçe ve aile üyelerine konforlu bir ortam sağlamak için kullanılmıştır. (Zanker, 1998) Taş veya mermer bir koltuk, tüm yıl boyunca dış mekân kullanımı için daha dayanıklı olmuştur. Mermer bahçe koltukları veya bankaların görünümü, tiyatrolarda görülen Yunan tahtlarının uzun bir türüne benzetilebilir. Bahçelerde bulunan masaların bazen üstleri yerleşmemiştir, çünkü destek çoğu zaman mermerden, taştan ya da duvardan yapılmış iken üst kısmı ahşaptan yapılmıştır. (Bradley, 1998) Dış mekân triclinia (yemek odası, yemeklerde uzanmak için masanın üç kenarı boyunca uzanan bir kanep) (URL 3.) ile ilişkili tablolar genel olarak hep aynı yerde konumlanmıştır. (Lawson, 1950) Ancak, kolonlar veya havuzlar gibi yerinde mekânsal tasarım öğelerinin aksine, taşınabilir tasarım öğeleri peristillerin her zaman katı tasarım kurallarına göre planlanmadığını göstermektedir. Portatif mobilyalar gibi mekânı daha yaşanabilir hale getiren tasarım elemanları, bahçenin mekânsal organizasyonunu değiştirmeye yardımcı olmuştur.

Aydınlatmalar

Pompeii'de sıkça rastlanan diğer bahçe tasarım elemanı da aydınlatmalar olmuştur. (Lawson, 1950) Bu sayede, bahçe, aslında hem gündüz hem de gece boyunca kullanılabilmiştir. Böylece, bahçede aktivite güneş battığında bitmemiştir. Bahçenin ve portiklerinin serinliği, ılık bir yaz akşamındaki sıcak ve havasız odalardan daha cazip bir hale gelmiştir ve kullanımlarını akşam saatlerine kadar uzatmak için bahçede birkaç gece aydınlatması için özel hazırlıklar yapılmıştır. (Lawson, 1950) Aydınlatma için kullanılan lambalar gibi aksesuarlar, gece peristilin mekânsal organizasyonuna katkıda bulunan önemli tasarım elemanlarıdır.

Süslemeler

Bir Roma bahçesi, bazı süslemeler olmadan tamamlanmış sayılmazdı. Arkeolojik kanıtlar, Roma evlerinde heykelin genellikle açık alanlarda bulunduğunu göstermiştir. (Jashemski 1993b) Büyük bahçelerde heykelin kullanımı, gösteriş ve mekâna kattığı nitelik açısından dikkat çekici olmuştur. Heykeller, sahiplerinin servetini sergileyebilecekleri yerlere yerleştirilmiştir. Heykeller bahçenin büyüklüğüyle doğru orantılı tasarlanmıştır. Tanrıları sembolize etmek için kullanılmışlardır. Böylece, tanrıların inanılan fiziksel özelliklerinin bazıları bahçe sanatında da temsil edilmiştir. Roma dünyasında, bahçe heykeli temelde ev dışı mekânlarda, kırsal, deniz, tarla veya ormanlık alanda görülebilecek konulara bağlantılı olmuştur. Bazı heykeller, hem dini anlama sahip olmuş hem de süs olarak kullanılmıştır. Bahçe heykelleri, Romalıların güzelliğe, sanata ve forma duyarlı olduklarını göstermiştir. Bahçe heykellerin sergilenmesi için gerekli bir arka plan yaratmıştır. (Jashemski, 1993b)

Diğer mekân tanımlayıcı aksesuarlar da peristilleri süslemiştir. Örneğin, antik dünyada zaman işleyişinin bir aracı olarak güneş saati böyle bir aksesuar olarak görülmüştür. (Jashemski, 1993). Güneş saati doğrudan güneşin altında kullanılacak bir açık hava aksesuarıydı. Güneş ışığından yararlanmak için bahçe, ideal bir yer olmuştur. Bununla birlikte, güneş saati sadece daha şık bahçelerde tasarımın bir parçası gibi görülmüştür. Ender olarak, daha mütevazı olanlarda bulunmuştur.

Roma dünyasında doğa ile bütünleşmiş istenen bahçe görüntüsü evcil hayvanlarla tamamlanmıştır. (Garnsey, 1999) Roma bahçesi, düzenlenmiş bir mekân olmuştur. Evcil hayvanlar da canlı aksesuarlar olarak kullanılmış ve yaratılmak istenilen bahçe atmosferinin tanımlayıcı öğeleri olmuştur. Bahçelerin sınırları içerisinde evcil hayvanların hareketi, bahçelerdeki yerindeki diğer ve mimari olarak düzenlenmiş tasarım öğelerinden farklı olarak kontrol edilememiştir. Yine de Romalılar, tasarım elemanları ile evcil hayvanları bir araya getirerek, evin doğası içerisinde vahşi doğanın bir yansımasını yaratmıştır. (Lawson, 1950) Peristil, bir dış mekân olarak evcil hayvanları ve ehlileşmiş

doğayı kullanarak evin içinde yeni bir mekân yaratmıştır. Böylece, dış dünyanın yansıması ve iç mekân uzantılarının konforuyla birleşip ara bir yüz yaratılmıştır.

İncelen tasarım elemanları; girişler, yollar, duvarlar, su elemanları, bitkiler, bahçe mobilyaları, aydınlatmalar, süslemeler Roma bahçesinin mekânsal kimliği ile ilgili bilgi vermiştir. Roma bahçeleri içinde en çok sayıda bu tasarım elemanlarını içeren bahçelerden biri Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçesi olmuştur. Bu bağlamda, tasarım elemanlarının kullanılış biçimi mekân üzerinden ele alınmıştır.

LOREIUS TİBURTİNUS EVİ'NİN BAHÇESİ

Pompeii'de II, 2.2 Bölge'de yer alan Loreius Tiburtinius Evi, geç Roma dönemine ait atriyum evinin minyatür bir kentsel villaya dönüşümünü yansıtmıştır. (Clarke, 1991) Geç Roma dönemi ev mimarisinin bir örneğidir. (Şekil 4) Evin bir atriyumu ve biri görkemli bir avlu olan iki bahçesi vardı. Atriyum ve küçük peristil bahçesi arasında hem fiziksel hem de görsel anlamda doğrudan bir ilişki yaratılmıştır. Ev, özellikle, devasa bahçesi ile ünlü olmuştur. Bahçenin tasarımı, mekânı tanımlayan elemanların çeşitliliği ve mimarinin yaratıcılığını ve yenilikçiliğini vurgulamıştır.

Şekil 4. Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçesi (URL 8.)

Giriş ve Yollar

Ev, Pompeii'deki diğer evlere benzer şekilde, etrafta birçok küçük oda bulunan dikdörtgen bir atriyum etrafına inşa edilmiştir. Ana giriş doğrudan, peristil bahçesiye bağlayan evin aksenal düzenlemesine yerleştirilmiştir. Evin kolayca kontrol edilen bir girişi ve dışarıdan içeriye doğru giden geçişler (faucēs), çoğu geleneksel atriyum evinde olduğu gibi iki düz duvarla en uzun yanlarında dikey düzlemler, en kısa yanlarından birinde bir giriş kapısı yer almıştır. (Şekil 5) Atriyumla buluştuğu tamamen açık bir yüzey tasarlanmıştır. Tipik olarak evin geçiş yerleri, uzun, dar ve yüksek bir koridor oluşmuştur. Caddeye açılan giriş kapısının yanında iki dükkân yer almıştır. (Carpiceci, 1977) (Şekil 6)

Şekil 5. Loreius Tiburtinius Evi'nin giriş kapısı (Carpiceci, 1977)

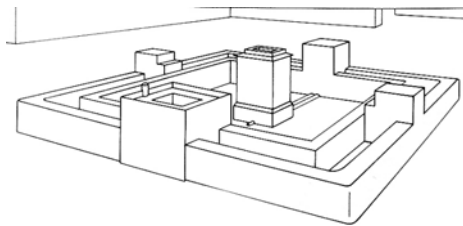

Şekil 6. Loreius Tiburtinius Evi'nin girişi (URL 9.)

Ev, merkezi ve aksiyel bir plana sahiptir. Bu plan organizasyonu yolların yerleşimi ile desteklenmiş ve bu açı, sokak kapısı açıkken kolayca algılanabilmiştir. Geçişler, dışarıdaki kişiyi özel alandan uzaklaştıran uzun ve dar bir alan olmasına rağmen, dışarıdan gelen kişinin evdeki daha derin bölgelere olan görsel bağlantıyı kurmasına engel olmamıştır. (Carpiceci, 1977) Roma evinin fiziksel ve görsel erişilebilirliği arasındaki çelişki, Loreius Tiburtinius Evi'nin mimari planlamasında kolayca okunabilir.

Duvarlar

Impluvium (evin atriyumunun ortasında bulunan çatıdaki açıklıktan yağmur suyu alan havuz) (URL 4.), compluvium'un (avlunun üzerindeki çatının ortasındaki dikdörtgen ya da kare şeklindeki açıklık) (URL 5.) altında yer alan ve doğrudan evin aksiyel düzenlemesinde bulunan bir başka mekân tanımlayıcı unsurdu. Alçak ve çift taş duvarla sınırlandırılmıştır. Havuzun etrafındaki alçak duvar düzlemleri, atriyumun tasarımında vurgulu mekân tanımlayıcı bir eleman olmuştur. (McKay, 1998) Sütunlarla temsil edilen dikey doğrusal elemanların ve alçak duvarlar olarak dikey düzlemsel elemanların birlikteliği, sınırları ve küçük peristilin uzamsal organizasyonunu tanımlamıştır. (Şekil 7)

Şekil 7. Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçe duvarları (Jashemski, 1993)

Su elemanları

Evdeki impluvium merkezinde bir fiskiye ve dört diğer su elemanını barındıran bir çeşme, impluvium'un alçak duvarlarının her iki tarafının ortasına yerleştirilmiş bir çeşme ile düşünülmüştür. (Jones ve Robinson, 2005) Mekânı vurgulayan bir eleman olarak fiskiye impluvium'un merkezini güçlendirmiş ve kalan fiskiyeler de bu odak kompozisyon için bir çerçeve oluşturmuştur.

Bahçenin uzunluğundaki elli metreden daha fazla uzanan dar su kanalı, aslında atriyum evindeki diğer bir aksı vurgulamıştır. (Şekil 8) Kanalın aksı, bahçenin üst seviyesinden başlamış ve bahçenin alt katından evin ikincil girişine kadar devam etmiştir. Kanal,

bahçedeki doğrudan fiziksel hareketi tanımladığı için de önemli olmuştur. Jashemski (1993a), kanal boyunca toprakta, su kanalının her iki tarafında uzun bir geçiş yolu olduğunu gösteren boşluklar olduğunu belirtmiştir. Kanal, her iki taraftan da geçiş yapan geçişler tarafından açıkça vurgulanmıştır. Onları güneş ışığından korumak için pergolalarla örtülmüştür. Pergolalar, destekler ve çitler gibi dikey elemanlar tarafından da tanımlanmıştır. Bunlar geçiş yollarının sınırlarını belirlemiştir. Dolayısıyla, bahçede bir çeşit yarı kapalı veya geçiş alanı yarattığı söylenebilir.

Şekil 8. Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçesindeki su kanalı (URL 10.)

Bitkiler

Tablinum olmadığı için, atriyum ve küçük peristil, atriyumun arka duvarındaki bir açıklıkla birleştirilmiştir. Dikdörtgen peristil bahçe, doğu, kuzey ve batı taraflarında birbirine çok düşük parapet duvarla birleştirilen sütunların desteklediği portikolarla çevrelenmiştir. Güneyde, peristil neredeyse tam genişliğiyle portikolu terasa açılmıştır. Jashemski (1993), bahçenin ortasında iki adet dairesel yatak olduğunu belirtmiştir. Bu yatakların ortasındaki noktanın birer ağaç kökü boşluğu olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle, ağaçlar küçük peristildeki sütunlar gibi mekân tanımlamaya yardımcı olan dikey tasarım elemanları olarak dikilmiş olabileceği fikrini varılmıştır. Böylece de yatakların merkezleri vurgulanmıştır.

Spinazzola'ya göre, yan duvarlara yakın oyuklar büyük gölge ağaçlarının kökleri idi; daha sonra küçük ağaçlar kullanılmıştır. Jashemski (1993a) Bu ağaç sıraları ister kısa ister uzun olsun, su kanalının her iki tarafındaki pergolaların desteklerine benzer dikey tasarım öğeleri olarak işlev görmüştür. Böylece, doğrusal bir perspektifle çizgisel bir sınırlandırma sağlanmıştır.

Bahçe Mobilyaları

Bahçe mobilyaları misafirler ve evde yaşayanlar için keyifli bir atmosfer yaratmak için kullanılmıştır. (Dunbabin, 2003) Mermer tercih edilmiştir. (Şekil 9) Oturma elemanları uzun bir biçimde tasarlanmış ve ortasına masa yerleştirilmiştir. (Şekil 10) Bahçe mobilyalarının gündüz veya akşam kullanımı için ev sahibi tarafından sıklıkla düzenlendiği tahmin edilmektedir. (Bradley, 1998)

Şekil 9. Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçesindeki mobilya örneği (URL 11.)

Şekil 10. Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçesinde yemek alanı (triclinium) (URL 11.)

Aydınlatmalar

Bahçede bulunan küçük lambaların, bahçe masalarına, portatif lamba direklerine yerleştirilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, Roma bahçelerinde sıklıkla görülen küçük nişlere takıldığı düşünülmüştür. (Jashemski, 1993b) Bu sayede, bahçede yaşam sadece gün ışığında değil aynı zamanda akşam da devam etmiştir. Doğadaki karanlık ortamdaki deneyimi ev ortamının sınırlarında yaşamaya yardımcı olmuştur. Aydınlatma elemanları, mekânın kullanım süresini uzatmış ve tasarım elemanı olarak kullanılmıştır.

Süslemeler

Impluvium evin yatay aksında yer almış ve fiziksel bir engel olarak işlemiştir. Aks yönünde fiziksel hareketi önlemiş ve ziyaretçileri eksenin iki tarafına yönlendirmiştir. (Şekil 11) Böylece, ziyaretçiler, yüzeyleri ve yüzeylerde görüntülenen duvar resimleri gibi görüntüleri yakından tanımaya yönlendirilmiştir. (Jashemski, 1993a)

Şekil 11. Loreius Tiburtinius Evi'nin duvar resmi (URL 8.)

Peristilin ilerisinde asmalar tarafından gölgelendirilen revaklı terasta başka bir düzenleme uygulanmıştır. Revak, pergolaların ortasından akan balıklarla dolu olan zemin düzleminden bir kanalla evin arkasına doğru uzanmıştır. Revak, mekân düzenleyen tasarım öğeleri olarak heykeller ve fiskiyelerle süslenmiştir. (Clarke, 1991) Peristil bahçenin mekânsal kalitesini arttıran heykeller kullanılmıştır. Heykellerin çoğunlukla su kanalı boyunca sıralandığı ve kanal ile geçişler arasında bir sınır oluşturduğu görülmüştür. (Şekil 12) Terasın kuzey duvarı, bahçenin sınırları içindeki doğa duygusunu zenginleştiren hayvan resimleriyle de süslenmiştir.

Şekil 12. Loreius Tiburtinius Evi'nin bahçesinde su kanalının yanındaki heykeller (URL 10.)

Loreius Tiburtinus Evi için bahçe, devasa ve tasarlanmış bir mekân olarak bütüncül bir kompozisyonun en önemli parçası haline dönüşmüştür. Loreius Tiburtinus Evi, görkemli bir kompleks olarak tasarlanmıştır. Dış mekânda görsel ve fiziksel olarak deneyimlenecek mekanlar yaratmak için yeşilliklerle harmanlanmış çizgiler ve düzlemlerin kompleks mimari ikonografisine sahip görkemli bir yapı oluşmuştur.

SONUÇ

Roma evlerinde, çekici ve keyifli bir mekân olan bahçe, gökyüzüne tamamen açık olarak tasarlanmıştır. Evlerin çoğunda bahçeler ana eksenin arkasında yer almıştır. Bu nedenle, bahçeler, evdeki görsel ve fiziksel erişimin bitiş noktaları haline gelmiştir. Bahçenin bir mekân olarak tanımlanması, tasarım elemanları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Roma bahçeleri; havuzlar, çeşmeler, fiskiyeler, heykeller, bahçe mobilyaları, çitler, yollar, duvarlar ve bitkilerle tanımlanmış ve zenginleştirilmiştir. Aynı zamanda bahçelerde genellikle sütunlar kullanılmıştır. Daha çok tercih edilen form dört tarafı revaklarla çevrili olan peristil bahçe olmuştur. İki, üç veya dört kenarda sütunlu portiklerle çevrili bahçeler, arka alanın merkezinde yer alan geçirgen bir alan izlenimi vermiş ve çizgisel olarak uzanan dikey tasarım elemanları ile vurgulu bir perspektif sergilemiştir. Böyle bir kompozisyondaki sütunlu bahçe, prestijli bir mekân olarak dikkat çekmiştir.

Sütunlu duvarlarda bir resim boyanarak küçük bir bahçenin daha büyük görünmesinin sağlandığı durumlar olmuştur. Bu durum, duvarı renk ve derinlik biçiminde uzamsal bir ekleme yapmak için bir düzlem olarak kullanmanın güçlü bir yolu olarak düşünülmüştür. Ayrıca, bahçeler, topoğrafya ile oynamak için de uygun yerler olmuştur. Bu bağlamda, zemin düzenlemesi ile oluşturulmuş olan gömme bahçenin de atriyumun gözetiminden korunan özel bir mekân olarak işlev gördüğü söylenebilir. Mimari tasarım elemanı olarak sütunlar, duvarlar ve döşemelerle, tasarım dili açısından noktalar, çizgiler ve düzlemler arasında bir uyum oluşturmak için bir araya getirilerek bir mekân düzenlemesi oluşturulmuştur.

Sonuçta, Romalılar için peyzaj, mimarlık tarafından uygarlaştırılmış, bir bağlam olarak görüldüğü söylenebilir. Loreius Tiburtinius Evi'ni de eşsiz kılan büyük ve görkemli bahçesinin tasarımı olmuştur. Dış mekânı etkili bir biçimde kullanıp tasarım elemanları ile mekânın kalitesini arttırarak ev ortamına su, ışık ve hava sağlamış, bu sayede de gün boyunca ve bir mevsimden diğerine evin farklı modlarında evin mekânsal kalitesini etkilemiştir.

Kaynakça

- Anderson, E. B. (1990). Fountains and the Roman Dwelling, Casa Del Torello in Pompeii, *JDL*, (105), 207-236.
- Bergmann, B. (2002). 'Art and Nature in the Villa at Oplontis' in T. McGinn, P. Carafa, N. Grummond, B. Bergmann, T. Najbjerg eds., *Pompeian Brothels, Pompeii's Ancient History, Mirrors and Mysteries, Art and Nature at Oplontis and the Herculaneum Basilica*, JRA Supplementary Series, 47, Portsmouth, Rhode, 87-120.

- Bradley, K. (1998). 'The Roman Family at Dinner' in I. Nielsen and H. S. Nielsen eds., *Meals in a Social Context: Aspects of the Communal Meal in the Hellenistic and Roman World*, Aarhus: Aarhus University Press.
- Carpiceci, A. C. (1977). *Pompeii: 2000 Years Ago*, Firenze: Bonechi.
- Clarke, J. R. (1991). *The Houses of Roman Italy, 100 BC-AD 250: Ritual, Space and Decoration*, Berkeley: University of California Press.
- Cornell, T. J. & Lomas K. (eds.) (1995). *Urban Society in Roman Italy*. Laurence, R. "The Organization of space in Pompeii", pp. 63-79. London: UCL Press.
- Dunbabin, K. M. D. (2003). *The Roman Banquet: Images of Conviviality*, New York: Cambridge University Press.
- Dwyer, E. (1991). 'The Pompeian Atrium House in Theory and Practice' in E. K. Gazda (Ed.), *Roman Art in Private Sphere*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 25-48.
- Farrar, L. (1996), *Gardens of Italy and the Western Provinces of the Roman Empire: From Tempus Reparatum*, Oxford: Tempus Reparatum.
- Farrar, L. (2000). *Ancient Roman Gardens*, Stroud: Sutton.
- Garnsey, P. (1999). *Food and Society in Classical Antiquity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jashemski, W. F. (1993a), *The Gardens of Pompeii (Volume 1)*, New Rochelle, New York: Aristide D. Caratzas Publisher.
- . (1993b). *The Gardens of Pompeii (Volume 2)*, New Rochelle, New York: Aristide D. Caratzas Publisher.
- Jones, R. and Robinsan, D. (2005). Water, Wealth, and Social Status at Pompeii: The House of the Vestals in the First Century, *AJA*, 109, 695-710.
- Laurence, R. (1994). *Roman Pompeii Space and Society*. London and New York: Routledge.
- Lawson, J. (1950). "The Roman Garden", *Greece and Rome*, (19)57, 98-105.
- McKay, A. G. (1998). *Houses, Villas and Palaces in the Roman World*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Morley, J. & James J. (1992). *A Roman Villa: Inside Story*. New York: Peter Bedrick Books.
- Zanker, P. (1998). *Pompeii: Public and Private Life*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- URL 1. <https://www.dictionary.com/browse/tablinum>
- URL 2. <https://www.dictionary.com/browse/peristyle>
- URL 3. <https://www.dictionary.com/browse/triclinium>
- URL 4. <https://www.yourdictionary.com/impluvium>
- URL 5. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-compluvium-6305/>
- URL 6. <https://smarthistory.org/pompeii-house-of-the-vettii/>
- URL 7.
<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935390.001.0001>
- URL 8. <https://www.revolvy.com/page/House-of-Loreius-Tiburtinus>
- URL 9.
https://www.pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/R2/2%2002%2002%20p1.htm#_Room_1,_Vestibule/fauces.
- URL 10.
<https://www.pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/R2/2%2002%2002%20p7.htm>
- URL 11.
<https://www.pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/R2/2%2002%2002%20p9.htm>